

УДК 821.512.145. «19»: (17+111.852)

Юнусов Шевкет Эльвисович – к. филол. н., доцент кафедры крымскотатарской филологии Таврической академии (структурное подразделение) КФУ имени В.И.Вернадского

e-mail: schew.yunusoff2010@yandex.ua

АЙШЕ АКИЕВАНЫНЪ НЕСИРИНДЕ ЯНЪЫ КЪАРАМАННЫНЪ
АРАШТЫРЫЛМАСЫ
ПОИСК НОВОГО ГЕРОЯ В ПРОЗЕ АЙШЕ АКИЕВОЙ

Аннотация: работа посвящена осмыслению проблематики и концепций рассказов современного крымскотатарского автора Айше Акиевой. Акцентируются вопросы соотношения героя и реального времени, вносящего свои коррективы в мировоззрение и поведение людей. Затронуты вопросы жанровой специфики, особенностей речи героев.

Ключевые слова: проза, проблематика, ступени роста, жанровая специфика.

Yunusov Shevket Elvisovich - Candidate of Philology, Associate Professor
Head of the Crimean Tatar linguistics Tauride National VI Vernadsky University/
e-mail: schew.yunusoff2010@yandex.ua

SEARCH FOR A NEW HERO IN PROSE AICHA AKIEVA

Annotation: the work is devoted to understanding the problems and concepts of the stories of the modern Crimean Tatar author Aisha Akiyeva. The author focuses on the relationship between the hero and real time, which makes adjustments to the worldview and behavior of people. Issues of genre specificity, characteristics of the speech of heroes are touched.

Key words: prose, problems, growth steps, genre specificity.

Ишнинъ актуаллиги. 2019 сенеси муэллифдешликте нешир этильген «Эйиликлер олсун» [1] джыйынтыгында Айше Акиеванынъ несир эсерлери ер алгъан. Къач йыл девамында яратылып кельген икяелер артыкъ бир китапта ерлештирилген. Ишбу макъалемизден макъсат анъылгъан муэллифнинъ махсулатына къыймет кесмек экен, джумледен бугуньки иджаткярларымызны насыл меселелер раатсызлагъаныны огренювни озюмизге вазифе этип къойдыкъ. Ишимиз формаль ве герменевтик **усуллар** эсасында кечирильди

Терджимелерини эсапкъа алмасакъ, анъылгъын китапта Айше ханымнынъ секиз икяеси такъдим этильген. Олар сырасында «Янъы несиль оджасы» ве «Яралы юрек дерманы» икяелери эм композиция, эм концепция, эм проблематика тарафларындан пишкин ве оригинальдир. Фикиримиздже, булардан эвель ерлештирилген эсерлерде бираз къалем аджизлиги дуюла. Бираз конкретче даладжакъ олсакъ, меселя, «Ана къучагъы» икяеси гузель бир левха-экспозициядан башлана – къараман «эждатларынынъ мекияны» олгъан Гурзуфына севинип тоялмай. Ве бу арада Мерьем «фултосынен бутюн Гурзуфкъа белли олгъан» къомшусы Умиеге мусафирликке кире. Иште, джаным-козюм, тазе ошеклер, балаларынынъ эвленмек вакъты кельгени киби лафлар... Эсер девамында вакъиалар тез-тез денъишип турып, сонъуна таба халкъны сюрдюнликке огъратув муити тасвирлене. Бир-эки оригиналь эпизод (ельнинъ къуветлешмеси, сюрюледжек халкъ бир мейданда зораки топлашкъанда, Эбазернинъ ымпыс-тымпыс барып, улагъыны «ёллукъ» сойып кельмеси) эсернинъ къыйметини арттыра, окъуйыджыны кергинликке ата. Айны заманда бу эсер ичюн сайланып алынгъан жанр къалыплары уймагъаныны сечемиз. Албуки, кениш вакъыт материалы алынып, о повесть дереджесине де еткизильмей къала, икяе къалыплары да онъа тарлыкъ эте. Шунунъ ичюн олса керек, эсер ичиндеки базы парчалар арасында суныйлик дуюла. Айтайыкъ, Умиенинъ Эмирасангъа бармасы, сонъкисининъ апансыздан дженкке кетмеси киби моментлер, зан этсек, къувамына еткизильмеген. Айны

чий моментлер «Меджбурий уриет» ве «Руюкярлыкь орюмчеги» икяелеринде сезиле, та о дередже ки, базада муэллифнинь не демеге истегени анълашылмай къала. Эбет, осюв басамакъларыдыр... Бу джеэттен Айше ханымнынъ «Бизге тюш олып корюнген омюр» икяеси уйгъунджа ясалгъан. Эсер муим меселеге багъышлана – компьютер къаршысында отурмакълары озюне адет эткен Айдер анасынынъ сёзюне кирмей. Айны заманда бу огъланнынъ «башында, джанында санки дерсинь эки бам-башкъа инсан куреше, эп озъара давалаша. Биринджиси – алчакъ гонъюлли, самимий Айдерчик ве тербиеден марум олгъан серт юрекли Айдер». Анасынынъ невбеттеки тевсиесине о, «Ана! Олды я! Мен энди уфакъ бала дегилим, истесем барып ятарым, истесем сабагъадже отурырым. Сенинъ не ишинъ бар? Манъа эришмесень, раат олмайджакъсынъ, гъалиба» сёзлерини айтып, анасыны къайтарып ташлай. Куньлерден бир кунь «сабалыкъны биле ашамайып, вокзалгъа чапкъан» Айдер къайткъан сонъ бутюн кой халкъы «заваллы Алимени» джыймагъа кететкъаныны корип къала. Башта онынъ къайсы Алиме олгъаныны анъламайып, аслында бу къадын онынъ анасы экенини билип къалгъан сонъ огъланнынъ «аякъларынынъ памукъ киби олмасы» эсерде яхшы тасвирлене. Айдер «эндиден сонъ анасыны корип оламайджагъына, янына барып, бутюн япкъан арекетлери ичюн афу сорап оламайджагъына» яныкълай. Бу ерде икяе новелла тюзюни ала, чюнки юзь берген ал ялынъыз тюзюндеки ал экен. Демек, табиятындаки терсликни енъмек ичюн къараман бойле «дарбеден» кечмели эди.

Бу эсеринде эдибе бугуньки балаларнынъ рухиетини ачып косътермеге тырыша. Шу, тар икяе форматында биле шеджие меселеси не къадар зайыфлагъаны, амма халкъымыздан олгъан эр бир инсаннынъ юрегинде миллий набызнынъ урып тургъаны озюни эписи бир косътереджеги ургъулана. Фикиримиздже, муэллиф бала рухиетини гузель ачып олгъан. Бойле теджрибени «Яралы юрек дерманы» икяесинде де коребилирмиз...

Кет-кете А. Акиеванынъ къалем усталыгъы артып бараяткъаныны юкъярыда къайд этип кечтик ки, бунъа, меселя, «Янъы несиль оджасы» икяеси мисальдир. Мында «тентек» талебелеринен ич тиль тапышамагъан Сафие

Рефатовнанын ерине ишке университетни якъында битирген яш Ислям оджа алына. О, балаларны меракъландырмакъ ичюн дерс кетишатында бири-биринден меракълы усуллар къулла. Балалар да яхшы тарафкъа денъишип башлагъанларыны атта мектеп мудире ве оджалар кунълеп башлайлар. Мудирнин одасына тазирленмек ичюн давет этильген бу оджа, къабаатнынъ буюк файызы оджаларнынъ озюнде олгъаныны, озю исе талебелерни базы бир оджалар киби ич бир вакъыт ашаламайджагъыны, оларгъа киббар мунасебет къурмайджагъыны незакетли шекильде бильдирип, дерске азырланмакъ маначыгъынен топлашувны терк этип кете...

Икяенинъ серлевасы пек келиштирилген. Ичиндеки вакъиалар бири-бирини адым-адым ача, персонажларнынъ табиатлары исе жанр черчивесинде толуджа бериле. Икяенинъ финалында, анълашылгъанына коре, артыкъ шеэрнинъ илери лицейинде чалышмакъта олгъан Ислям оджа «худжур кийинген ве ренкли скейтини олдукъча тез айдагъан алда» келип, ачыкъ авада дерс кечире. Къасабадан кельген оджалар Ислям Бекировичнинъ дерс кечирюв усталыгъындан айретте къалалар. Бу ал, иште, онынъ иштен бошатылмасында роль ойнагъанлар ичюн бир ахлякъ джезасына чевриле. Икяе муэллифининъ усталыгъы шунда ки, кимерси эвельки эсерлеринде олмасы киби о, окъуйджысыны огютлеп отурмай... Етер ки, эсернинъ композициясы догъру тизильсин, нетиджесини окъуйджынынъ озю чыкъарыр.

Бугуньки эдебиятымыз черчивесинде, фикиримиздже, А. Акиева янъы, земане набызына уяджакъ бир къараманны тасвирлемеге тырыша. Албуки, муэллиф кенди эсери ичюн догъру бедий шекиль, хусусан келишикли портрет ве табий диалог инджеликлери тапабильген.

Теткъикъат нетиджелери. Иште, теткъикъаттан Айше Акиева эсерлеринде котерильген меселелерге миллий проблематика [2, с. 46-47] козюнен бакъкъаны анълашылды. Анъаневий мевзулар олгъан сюрюнлик, оджанынъ эмиети, ана-баба ве бала мунасебетлери киби меселелерге мураджаат этсе де, эдибе янъы къараманларны къыдыргъаны корюне. Бу теджрибе

илериде девам этильсе, Айше ханымнынъ махсулында даа меракълы образлар корюнеджегине ишанчымыз бар.

Список источников:

1. Карашаева С., Акиева А. Эйиликлер олсун [Текст] / С. Карашаева, А. Акиева, Симферополь: Медицентр им. И. Гаспринского, 2019. – 240 с.
2. Есин А.Б. Принципы и приёмы анализа литературного произведения [Текст] / А.Б. Есин – Москва: «Флинта», 1999. – 248 с.